

Hardop denken: Blavatsky over evolutie **Anna Lemkow**

Anna F. Lemkow werd geboren in Saratov, Rusland, de stad waar HPB opgroeide. Anna groeide op in West-Canada en verhuisde naar New York toen ze begon te werken voor de Verenigde Naties op het gebied van economische en sociale ontwikkeling. Dit artikel is een bewerking van haar boek, *The Wholeness Principle: Dynamics of Unity within Science, Religion, and Society* (Quest Boeken, 1990). Dit artikel verscheen in Quest Magazine 97. 2 (Spring 2009)

De eeuwige wijsheid heeft een open eind zodat de betekenis zich in de loop van de tijd uitbreidt en voortdurende herformulering vereist in termen die in overeenstemming zijn met de groei van kennis. Ik geloof dat H.P. Blavatsky's *Geheime Leer* een dergelijke herformulering vertegenwoordigt. Het is, onder andere, een monumentale verhandeling over kosmische evolutie of, nauwkeuriger, over een cyclisch proces dat zowel involutie als evolutie omvat.

Blavatsky zag evolutie als het universele proces waarin alles ontstaat, verandert, groeit en zich ontwikkelt. Om dit duidelijk te maken gebruikte ze een paar bekende illustraties. Wanneer een zaadje, een minuscuul deeltje dat nauwelijks te onderscheiden is van enig ander soort zaadje, wordt geplant, resulteert het, via ontwikkelingsstadia, in een volgroeide boom of plant met bloemen en vruchten die uniek zijn voor zijn soort. Een bevruchte eicel in de baarmoeder doorloopt vele embryonale stadia tot een volledig gevormd menselijk kind. Dat kind ontwikkelt zich op zijn beurt tot een volwassene. Dit is ook een soort evolutie: een mens is geëvolueerd uit een kiem.

Analoog daaraan moet er voorafgaand aan de tot stand koming van een gebouw zoals een kathedraal, een concept in de geest van de architect zijn, gevolgd door plannen, gevolgd door de actualisering van het gebouw vanuit die plannen. Zo is een gebouw 'geëvolueerd' vanuit een idee. Het kan ook worden gedefinieerd als het zichtbaar worden van wat onzichtbaar was, of het tot activiteit brengen van iets dat tot dan toe slechts een latente mogelijkheid was.

Het punt is dat, wat er ook evolueert, een voorafgaand bestaan moet hebben, mentaal of fysiek. Het zaad, volgens Blavatsky, heeft een ideaal ontwerp of plan in zich (waar Plato het mee eens zou zijn). Elk zaad in de natuur is individueel en uniek aangezien geen enkele boom, plant of blad identiek is aan een ander.

Je zou kunnen zeggen dat Blavatsky het idee van evolutie integreerde met het eerbiedwaardige idee van de universele hiërarchie van het bestaan. Zo gesteld is het hiërarchische principe niet langer rigide; het is het werkprincipe geworden van een dynamisch proces dat alle niveaus van het bestaan omvat, 'een progressieve

ontwikkeling naar een hoger leven'. In haar nadruk op proces voorspelde Blavatsky de huidige verschuiving in de wetenschap van statisch of structuurgericht naar procesgericht denken.

Blavatsky schetst een reis in bewustzijn die een hiërarchie van niveaus van zijn omvat waarvan aardse evolutie een klein maar integraal onderdeel is. Deze reis begint met de involutionaire boog van wereldvorming, waarin de nadruk ligt op de geologische ontwikkeling van materiële substanties, gevolgd door de evolutionaire boog, waarin alle wezens, alle levensvormen, mededeleemers zijn. Eerst ontwikkelen zij individualiteit en een gevoel van zelf door proliferatie van soorten, dan realiseren zij geleidelijk, door bewuste ervaring, hun eenheid en verbondenheid met de bron van het zijn, die goddelijk en onuitsprekelijk is.

Meer in het algemeen daagde Blavatsky de orthodoxieën van zowel de wetenschap als de theologie van haar tijd uit. Haar beweringen (zoals haar visie op de dynamische aard van materie) leken destijds onwaarschijnlijk en zelfs absurd, maar veel ervan zijn sindsdien door de wetenschap bevestigd. Een voorbeeld hiervan is haar concept van evolutie. Een in wezen vergelijkbare visie wordt nu naar voren gebracht door andere exponenten van de eeuwige filosofie zonder haar als hun bron te vermelden. (Zij zelf heeft altijd volgehouden dat ze slechts de oudste - en eeuwige - leer herhaalde.) Sterker nog, ideeën die vergelijkbaar zijn met de hare zijn onlangs ontstaan onder wetenschappers die voorlopers in de evolutietheorie.

Blavatsky prees Darwins bijdrage tot op zekere hoogte. Maar ze verwierp het idee dat evolutie bestaat uit een langzame, mechanische accumulatie door de eeuwen heen van kleine toenames van voordeel. Ze zag haar daarentegen als een ontvouwing in progressieve stadia van innerlijke of inherente potentialiteiten die binnen het proces zelf bestaan. Bovendien was het voor haar een dubbel proces: de involutie van een verspreid en gegeneraliseerd bewustzijn in afzonderlijke, gespecialiseerde materiële vormen, waardoor de structuur van de wereld met al zijn chemische en fysieke complexiteit wordt ontwikkeld, gevolgd door de evolutie van bewust leven door de ontwikkeling van zelfbewuste, zelfbepaalde en uiteindelijk zelftranscendente vormen. Die twee processen werken synchroon, waarbij elke stap in de evolutie van responsieve vormen eveneens een stap is in het verwerven van kennis, wat uiteindelijk leidt tot bewuste vrijheid of spiritualisering.

Helena Petrovna Blavatsky

Bovendien stelde Blavatsky dat er drie afzonderlijke maar met elkaar verweven stromen van evolutie zijn: de spirituele, de intellectuele en de fysieke, elk met zijn eigen regels of innerlijke wetten. Alle drie stromen zijn vertegenwoordigd in de constitutie van de mens, de microkosmos van de macrokosmos (de natuur zelf) en dat maakt ons de complexe wezens die we zijn (*Geheime Leer* I [181]).

Voor zover ik weet was Blavatsky de eerste schrijver die materie niet als dood, passief en inert beschouwde, maar als levend, dynamisch en vol energie en die ook sprak over een kosmisch evolutieproces dat de traditionele hiërarchische orde en de wetenschappelijke evolutietheorie samenvoegt.

Een aantal recente denkers heeft standpunten naar voren gebracht zoals die van Blavatsky. Onder hen zijn de hindoeïstische wijze Sri Aurobindo; de filosoof Alfred North Whitehead, die in de jaren twintig van de vorige eeuw pionierde in de filosofie van het proces; en de filosoof, staatsman en wetenschapper Jan Christian Smuts, wiens boek *Holism and Evolution* in 1926 werd gepubliceerd. Later kwam de paleontoloog, mysticus en filosoof Pierre Teilhard de Chardin, wiens controversiële geschriften nog steeds een gruwel zijn voor veel wetenschappers, hoewel hij een van de meest invloedrijke geesten van onze tijd blijkt.

Terugkijkend introduceerde Blavatsky wat betreft de evolutietheorie verschillende nieuwe ideeën, waaronder de concepten dat evolutie op drie verschillende niveaus verloopt, elk met zijn eigen regels en modus operandi en dat evolutie een kosmisch proces is waarbij de ontwikkeling van de geest cruciaal is. Onder wetenschappers ontstonden deze ideeën pas heel recent.

Vertaling Marianne Plokker

Foto: Biancav - Pexels